

Nadzorstvena vloga skupin

Janez Pečar*

Cum his versare
qui te meliorem facturi
(Prijateljui s tistimi, ki
te bodo napravili boljšega)
Seneca

Med človeškimi družbenimi potrebami so tudi želje ali zahteve po ljubezni, prijateljstvu, pripadnosti itd., ki jih posameznik sprejema, uresničuje ali zagotavlja predvsem v skupini. Največkrat so to primarne (zlasti družina) deloma pa tudi sekundarne. Samo v skupini se posameznik personalizira, socializira, samorealizira, identificira in še kaj. V skupini navezuje stike, ki niso le enostranska razmerja, ampak dosti več. Skupina ga oblikuje in ocenjuje in to vedno v razmerjih z drugimi. Posameznik ni nikoli čisto sam. V socialnem okolju in v različnih skupinah, z večjim ali manjšim vplivom nanj, ima svoj status in različne vloge, ki mu omogočajo zopet različen vpliv, ugled in prestiž oziroma tudi oblast.

Skupina je največkrat tista, ki posameznika tudi nadzoruje. **Nadzorstvo in nadzorovanje sta imanentna katerikoli skupini**, ne glede na cilje, ki jih ima, in ne glede na dejavnosti, ki jih trenutno opravlja. Vsak je v skupini v vsakem trenutku hkrati tudi nadzorovan, v skupini reagira in sprejema kritiko, če se njegovo vedenje odklanja od povprečja, ki ga določajo skupinska pričakovanja. Od tod nagrajevanje za dobra in kaznovanje za zla dela. Oboje pa ima namen ali hrabriti ali zastraševati.

Skupine so potemtakem pomembna inštitucija, zanimiva tudi za razmišljanje o nadzorstvu nad vedenjem ljudi, hkrati pa so predmet obravnavanja najrazličnejših znanosti, nenazadnje tudi kriminologije, ki se skupinam posveča predvsem iz določenih izhodišč. Kriminologija se namreč že po naravi stvari predvsem zanima ali za kriminalne ali za terapevtske oziroma poboljševalne skupine. V bistvu gre za skrajnost, ki je prav zaradi razločkov toliko bolj zanimiva, kajti »človek je vedno družbeni produkt«,¹ zaradi česar ga kriminologija obravnava predvsem v smislu te razsežnosti. Ker pa to pisanje skuša o skupini razmišljati z nadzorstvenih pogledov, je morebiti dobro, da skupino najprej oprede-

limo vsaj sociološko in socialnopsihološko. Tako pravijo:

»Skupina je vidna, strukturirana, časovno relativno trajna, kohezivna in na skupnih interesih in družbenih enotah ustanovljena družbena formacija, katere člani imajo, zahvaljujoč skupnim ciljem in skladno s sprejetimi standardi vrednotenja in normami vedenja, recipročne vloge.«² Kolikor je poudarjena njena organizacijska stran, pomeni tudi strukturno celoto za uresničevanje kakšnega programa.³

Po sociološkem gledanju je skupina določeno število ljudi, ki so povezani ali integrirani v celoto in to je zanjo najpomembnejša sestavina. Ljudi mora nekaj povezovati, največkrat neka skupna dejavnost zaradi zadovoljevanja skupnih potreb ali za doseganje skupnih vrednot. Zato so dejavnosti in vrednote med seboj tesno povezane.⁴ Še bolj ohlapna je opredelitev, ki pravi, da je izraz skupina »beseda, ki se uporablja kot najsplošnejši pojem za neko množico ljudi, ki jih na kakršenkoli način lahko obsežemo kot enoto«, ali »skupina posameznikov, ki so med seboj povezani, tako da se razločujejo od drugih posameznikov po pozitivnih in komplementarnih družbenih odnosih«, ali »določeno število ljudi, ki z vsemi drugimi komunicirajo neposredno«.⁵

Socialna psihologija šteje za skupino dva ali več posameznikov, ki so med seboj v stiku, imajo skupne motive in cilje, norme in vrednote, med seboj organizirane odnose in se zavedajo svoje povezanosti za doseganje skupnih ciljev in motivov, s katerimi želijo zadovoljevati svoje potrebe⁶ itd.

Čeprav so **opredeljevanja skupin različna**, imajo vendarle nekatere skupne značilnosti, ki jih predvsem z nadzorstvenih gledišč podrobneje obravnavamo tudi v nadaljevanju. V ta namen so pomembni: cilji in interesi, zadovoljevanje potreb, relativna številčnost in povezanost, vloge oziroma strukturiranost, vrednote in zlasti norme. Kot je očitno, posamezne opredelitve izražajo poudarek na čem ali dajejo prednost čemu, kar nas v tem razmišljanju ne moti, ker je pisanje namenjeno **nadzorstvu kot posebni vlogi skupine, največkrat sploh ločljivi od drugih funkcij**. Tudi zaradi preučevanja prav določene vloge, le-to namensko ločujemo od drugih.

* Janez Pečar, dipl. pravnik, doktor znanosti, redni profesor za kriminologijo, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti UEK v Ljubljani, Trg osvoboditve 11, 61000 Ljubljana.

¹ Lichtman, s. 85;

² Jezernik, D.: v Sorokin/Magdalenic, s. 363.

³ Riječnik sociologije i socialne psihologije, s. 419.

⁴ Leksikon CZ, Družboslovje, s. 261.

⁵ Sociološki leksikon, s. 112.

⁶ Leksikon CZ, Družboslovje, s. 261.

1. Razločevanje skupin (in teorije o njih)

Po namenu, vlogah in tudi glede lotevanja pri preučevanju skupin razločujemo različne vrste le-teh, tja do podskupin. Seveda je treba pri tem upoštevati različne okoliščine za določanje njihove narave, zato bi bilo odveč podrobneje načenjati ta vprašanja, ker nam gre za skupino predvsem v zvezi z njeno kontrolno funkcijo. Gotovo pa je, da narava skupine, njen obseg, povezanost, organiziranost itd. določajo tudi nadzorstveni domet, ki je za nas v središču pozornosti.

S tem v zvezi nas predvsem zanimajo klasifikacije skupin, glede na pomen za posameznika, ki se vključuje vanje zaradi interakcij z drugimi, ko hkrati pristaja (ali ne) na skupinske norme, se jim prilagaja in v skupinski dinamiki spreminja te norme ob uresničevanju ciljev, zaradi katerih sploh je v določenih skupinah, kolikor je sploh lahko vplival na to, kajti v nekaterih skupinah posameznik pač mora živeti, čeprav morebiti že od vsega začetka ne more vplivati na to (kot npr. v družini) ali bo član prav določene skupine ali ne. Zato je prostovoljnost gotovo eno izmed ključnih vprašanj in možnost za razmejevanje skupin po določenem izhodišču, ki zlasti velja za t.i. genetične, sorodstvene in podobne skupine.

V literaturi najpogosteje srečujemo delitev skupin na primarne in sekundarne, na neformalne in formalne ali birokratske oziroma institucionalne, na genetične in kongregacijske, razvojne in prehodne, na socialne, psevdosocialne, avtosocialne, prosocialne in socializirane,⁷ na naravne in racionalne, na delovne skupine, na specifične, dopolnilne, diadne, triadne, občasne in stalne, tja do psevdoskupin, t.i. »self help group« in še kaj.

Konstitutivne sestavine so lahko za posamezne skupine različne, toda v glavnem jim je skupno: določena razmerja, organiziranost in struktura, norme, cilji oziroma smoter obstoja, skupni interes, ideali ali vrednote, notranja povezanost oziroma kohezivnost ter odprtost navzven oziroma delovanje nasproti drugim.⁸

Ne da bi se glede na to spuščali v posamezne vrste skupin, velja omeniti predvsem dvoje delitev, in sicer na primarne in sekundarne, ter na formalne in neformalne skupine, katerih

opredeljevanje gotovo sodi v globlje razmišljanje tudi v zvezi s kontrolizacijo.

Za **primarne skupine** so značilni: telesna bližina članov, medsebojna čustvena povezanost, visoka stopnja familiarnosti, relativno omejena številnost, neposrednost stikov in poleg zagotavljanja emocionalnih potreb tudi materialnih, da ne omenjamo vzgojnih, moralnih, socialnih in drugih, zlasti pa zaščitnih. Predvsem sta pomembni trajnost in blizkost. Vzorec za primarno skupino je družina, ki ji stežka sledijo še nekatere druge prav zaradi tega, ker nimajo takšne stopnje kohezivnosti. To so zlasti tovarištvo, sorodstvo, otroci v igri itd. **Sekundarne skupine** so povezane znatno rahleje, vanje se člani prostovoljno združujejo predvsem zaradi skupnih interesov. Zato stiki med njimi niso tako pogosti, so dosti bolj hladni in razumski in neredko tudi posredni. Kolikor za primarne skupine velja, da imajo predvsem nepisana pravila vedenja, velja za sekundarne v glavnem formalna urejenost medsebojnih razmerij, predpisana in proceduralnost.

S tem v zvezi pa se že načenja druga delitev skupin na neformalne in formalne, oziroma institucionalizirane ali birokratske. Za **neformalne skupine** so pomembna spontana razmerja, formalno neregulirana, v katerih je stabilnost dosežena z določenim soglasjem zaradi skupnih potreb. **Formalne skupine** pa označujejo: regulacijo, hierarhičnost, predpisana postopkov, delitev vlog in položajev oziroma statusov in nečustvenost v razmerjih, pogosta preračunljivost in rahlejša stopnja pripadnosti.

Najbrž so za te skupine značilna (razen pri morebitnem sorodstvu) združevanja po podobnosti interesov, vrednot, sorodnosti pogledov in morebiti še prostorska blizkost, homogenizacija po določenih nagnjenostih itd.

Morda bi k omenjenima dvema porazdelitvama dodali še pojasnilo k naravnim in racionalnim skupinam.⁹ Naravne so tiste, ki se oblikujejo na temelju izraženih človeških potreb po obstoju, medtem ko so **racionalne ali razumske** vse druge, ki so obenem tudi bolj izumetničene in vezane na proizvodne in sorodniške skupine. Poleg teh razločujejo še statusne, genetične, prave in neprave skupine itd.

Spričo številnosti opredelitev skupin in raznovrstnosti vlog in vsega drugega je razumljivo, da se z njimi ukvarjajo prenekateri znanosti, zlasti pa socialna psihologija, sociologija in dru-

⁷ Bogardus, v Sociološki leksikon, s. 113.

⁸ Prav tam, s. 112.

⁹ Glej Petković/Magdalenic, s. 246, 247.

ge, ki so ustvarile prenekatero teorije za pojasnjevanje obstoja skupin in njihovega delovanja. Kolikor pa teorije ne zadevajo samih skupin neposredno, zadevajo vloge posameznika v njih ali neposredno vplive skupin nanj. To so npr. teorija o simboličnem interakcionizmu, o diferencialni anticipaciji, teorija socialnega učenja, teorija spreminjanja navad, teorija ravnovesja, teorija kognitivne disonance, pa teorija vlog, teorija referenčnih skupin, teorija menjave, teorije socializacije, družbenih razmerij, vse do teorije sodelovanja, posnemanja, moralnega razvoja, napetosti, družbene primerljivosti itd.

Skupina je tudi ključnega pomena za določanje konformizma s čimer dobiva pomembno kontrolno vlogo.

2. Smoter

Najbrž je docela naravna in pričakovana nagnjenost ljudi k temu, da se radi izogibamo konfliktom z drugimi, s tem da se jim prilagajamo, podrejamo, jih upoštevamo, se z njimi zblizujemo in iščemo sodelovanje, seveda kolikor problematična razmerja ne rešujemo kako drugače, odvisno od moči v skupinah in silnic v njih, kar velikokrat ni posebno preprosto.

Posameznik se vedno vključuje v skupine, gotovo ne zaradi podrejanja, marveč dosti bolj zaradi privlačnosti, ki mu jih skupine nudijo, tako zaradi čustvenih kot še bolj zaradi racionalnih potreb. V skupini lažje uresničuje svoje interese in pričakovanja, skupinsko vzdušje ga motivira in opogumlja, skupina mu daje določeno varnost (primerjaj: mladotniške kriminalne združbe), v njih se lažje samorealizira, morebiti se mu prilega njeno »socialno vzdušje«, lahko mu zagotavlja v določenem obsegu varnost in stabilnost, z izpolnjevanjem skupinskih nalog mu postanejo lažje tudi njegove individualne, ob sodelovanju z drugimi približuje sebe in svoje vedenje ostalim članom, delitvi dela, zmanjšuje tegobe, ki iz nje izhajajo, ki so mu lahko zato znosnejše, hkrati ko se skozi skupino morda ugodneje izraža navzven, se potrjuje, pridobiva ugled in prestiž. Kolikor pa gre za samododajanje, v skupini posameznik zopet doživlja samoocenjevanje, razumevanje svojih interesov, hkrati ko se mora seveda marsikdaj tudi sprijazniti s tem, da ga bodo potisnili v obrobnost.

Za skupinsko vzdušje (group climate), ki je odvisno od stopnje kohezivnosti in glede na vloge skupine, so v literaturi naštet predvsem na-

slednje dejavnosti: zaposlovanje, razkrivanje, podpiranje, spopadanje, izzivanje, prakticiranje, spoznavanje in nadzorovanje. Ne moremo se ukvarjati s posameznimi izmed od njih, poudarjamo le pomen nadzorovanja, ker bomo še kasneje prišli na to področje, ki je ključnega pomena za pričujoče razmišljanje z nadzorstveno vsebino.

Nič manj pomembno pa ni zadovoljevanje morale v skupini, komunikacij v njej, izpopolnjevanje nalog in seveda učenje, posnemanje ter medsebojno vplivanje. Zadnje dvoje sodi tudi v kriminološka in »kontrolološka« razmišljanja, saj je to ključno tako za oblikovanje kot za nadzorovanje individualnega in skupinskega vedenja. V tem oziru pa nam že obilica, zlasti socialnopsiholoških teorij, ki zadevajo vedenje v razmerju posameznik — skupina, dokazuje, da je prilagajanje eno izmed osrednjih področij znanja o skupinah, ne glede na to kakšne so in čemu služijo. V sociološki literaturi pa se za družbene skupine, kot konstitutivni elementi štejejo predvsem »dejavnost in člani, sistem vrednot, ki jih oblikuje in sprejema skupina, in odnosi med ljudmi, ki morajo cilje skupine sprejemati kot svoje.¹⁰ Skupni cilji so poleg (fizične) bližine, številnosti, medsebojne podobnosti ali določenih skupnih lastnosti, trajnosti stikov in strukturiranosti medsebojnih razmerij,¹¹ upoštevanja vredne določilnice, od katerih je odvisna kakovost skupine in s tem v zvezi tudi njen smoter. Vse skupaj mora biti za skupino bolj ali manj vidno, pregledno, usmerjeno, istovetno in predvsem vzajemno,¹² sicer skupina ni to, kar od nje pričakujemo in je zaradi tega lahko v svojih vlogah okrnjena.

Ob tem, da velja za primarne skupine predvsem možnost stikov iz oči v oči, nespecializiran značaj združevanja, relativna stalnost, maloštevilnost članstva ter precejšnja intimnost, kar ni mogoče reči za sekundarne oziroma formalne skupine, je treba pri obeh vendarle poudariti določeno stopnjo ozaveščenosti, občutek za »mi« in l'esprit de corps, ki omogočata samoidentifikacijo in razločevanje od drugih skupin. Ni zaman že Sumner (1906) spoznal pri svojih opazovanjih primitivnih družb, da so bili tisti v skupinah in tisti izven njih medsebojno izključene kolektivnosti.¹³

¹⁰ Sociološki leksikon, s. 111.

¹¹ Sorokin/Magdalenic, s. 353.

¹² Jezernik, v Sorokin/Magdalenic, s. 362.

¹³ Glej zlasti: A Dictionary of Social Sciences, s. 296, 297.

Interesi ali potrebe in motivi za združevanje pa so osrednje vprašanje pri preučevanju skupin in njihovih vlog. Posameznik se vedno ravna po njih, ko vstopa v skupino ali ko ga le-ta, glede na njegove lastnosti, sprejema. Interes torej usmerja posameznika, ki ga namerno (kolikor gre za prostovoljnost) operacionalizira v skupini in s tem dosega svoj namen. Iz tega izhodišča bi bila skupina nekakšno sredstvo za cilje posameznikov, ki pa postajajo skupni. Skupini pa nenazadnje pripadajo vloge, ki jih omenjamo, med katerimi »kontrolna« gotovo ni med nepomembnejšimi, saj na tak ali drugačen način obsega intelektualnost, ustvarjalnost, lojalnost, sposobnost za vedenje, samonadzorovanje svojih članov in še marsikaj, kar sodi v »posamezne in skupinske naloge in vloge skupine«¹⁴ sploh.

3. Procesi v skupini

Procesi v skupini gotovo potekajo odvisno od tega ali gre za primarno ali sekundarno, pa od stopnje njene kohezivnosti, organiziranosti, številnosti, od skupinskih norm in možnosti kontrole in še marsičesa. V okviru interakcij potekajo med člani sporazumevanja, tako verbalna kot neverbalna, s pomočjo simbolov in ob recipročnih razmerjih, tako da se **vedenje vedno** ne le nadzoruje ampak tudi **vsklajuje, razvija, napreduje ali nazaduje** spričo pričakovanj, v katerih imajo posamezniki različne položaje, statute in vloge. Poseben pomen v skupini pa ima gotovo **vodja bodisi formalni bodisi neformalni**, ki v komunikacijah z drugimi uporablja tudi različne tipe vodenja. Zato skupinska dinamika v zadnjih desetletjih zlasti v socialni psihologiji, ni bila zama v središču pozornosti velikega števila znanstvenikov in raziskovalcev, ki ji dajejo poseben poudarek, ne le v smislu spoznavanja skupinskih procesov, marveč tudi zaradi uravnavanja tokov, nenazadnje tudi v rehabilitativne, terapevtske, preventivne, kurativne in druge namene. Kajti ugotovitev, da je **skupina izredno pomembna inštitucija za oblikovanje človekove osebnosti**, ne glede na to ali gre za družino, delovno enoto, tovarišijo ipd., je lahko vplivala tudi na prizadevanja za različne korekcije v posameznih ustanovah ali v skupnosti.

V vsaki skupini je veliko možnosti za pomoč članom, za posnemanje, za medsebojno vplivanja in za sporazumno delovanje ali nasprotja, za

manipulacijo in dominacijo in pritiske raznih vrst, za z gledovanje po »značilnih drugih« (significant others) oziroma identifikacijo, tja do segregacije in diskriminacije poleg kaznovanja in izrivanja v obrobnost. Morda velja pri tem posebej omeniti še integracijo po eni in dezorganizacijo po drugi strani, kot dva nasprotna procesa.

Pod **integracijo** na splošno razumemo združevanje, spajanje, povezovanje itd., več različnih delov v celoto, zato da bi delovali skladneje in da bi sploh omogočali obstanek. To so lahko ideje, vrednote, cilji, skupno življenje itd., zaradi katerih so posamezniki motivirani, da so skupaj. Člani skupine želijo delovati sporazumno kot enota, intelektualno, emocionalno, ekonomsko ali kako drugače, zato se posameznik v skupini prilagaja in vsklajuje svojo motiviranost z drugimi za doseganje določenih skupnih ciljev. Od tod primarna in sekundarna integracija,¹⁵ pa socialna, vzgojna in še marsikatera druga. Kolikor gre za posameznika se mora v socialni integraciji venomer po eni plati uravnavati po skupini (skupinah), po drugi pa skupina (skupine) neprestano vplivajo na posameznika in ga prilagaja(jo) skupinskim standardom oziroma vedenjskim vzorcem in normam.

Dezintegracija in dezorganizacija pa sta prav nasprotna procesa, pomenita razpadanje organizacije, slabljenje njenih delov, izgubo sposobnosti vplivanja na člane v skupini, odvajanje članov ipd. Na sploh sta procesa, v katerih prihaja do motenj v medsebojnih odnosih, da izgube normalne orientacije itd., kolikor sploh ne pelje ta v odklonskost in podobne pojave. Tovrstni procesi pomenijo tudi **neuspešnost kontrole** in stanje, v katerem dotodanje vrednote posameznim članom ne pomenijo več tistega kot prej. Skratka, člani v skupini so izgubili orientacijo, skupinski cilj ter vrednote. Nimajo več smisla, zaradi katerega si velja prizadevati.

V zvezi s procesi v skupini je zlasti poudarjena **vloga vodje**. Vodja ali vodstvo sta v človeštvu zanimiva prav tako dolgo kot skupina, zato je »vodja« oseba, ki izrazito vpliva, na vedenje ljudi v skupini, in je pomemben za obstanek skupine ter uresničevanje skupinskih ciljev.¹⁶ In da bi bil lahko nekdo vodja, se preden postavljajo določene zahteve, in sicer psihološke (nosilec odgovornosti, žrtveno jagnje,

¹⁵ Obuhvatni riječnik psiholoških i psihoanalitičkih pojmova, s. 193.

¹⁶ Sorokin/Magdalenić, s. 369.

omogočanje zaslonbe), družbene (organizator, razsodnik, informator, kadrovník) in strokovne (učitelj, učenec, pomagač, reševalec problemov).¹⁷ Ob tolikih vlogah, ki jih tako v formalni kot neformalni skupini izvršuje vodja, so mu v znanostih posvetili dokajšnjo pozornost in zlasti preučevali načine vodenja, ki jih pogosto dele v tri skupine, in sicer: avtokratske, demokratske in laissez-faire. Noben način sam zase ni popoln in za vse priložnosti.

Ne samo pri vodji kot najmarkantnejši osebi v skupini, ampak tudi pri drugih vlogah velja, da so tako **trenutne kot trajne** in ne le **središčne** marveč tudi **obrobne**, toliko bolj, ker je skupinska dinamika neprestan proces prilagajanja, ustvarjanja napetosti, vzbujanja kofliktov in njihovega reševanja ter prizadevanje za vzdrževanje povezanosti ter trenutnih razmerij in priravljanje sprememb.

4. Vpeljevanje konformizma ali socializacija

Gotovo je namen katerikoli skupine (nena-zadnje tudi kriminalne) uresničevanje določenih ciljev (tudi z negativnim predznakom), zaradi katerih katerikoli primarna ali sekundarna skupina sploh je. Četudi gre za kakšna odstopanja ali izjeme, se vendarle vsaka skupina trudi (bolj ali manj uspešno) za to da bi njeni člani delovali po skupnih izhodiščih in družno in odvisno od lastnosti slehernika v njej dosegali predvidene naloge. To seveda pomeni, da s procesi, ki smo jih omenjali v obeh skrajnostih, skupine vplivajo na članstvo tako, da deluje v določenih smereh. Zato je vloga skupine nujno socializacijska (četudi v morebitni subkulturi), ker želi vedenje članov pripeljati do določena povprečja ali ravni, ki je kolikortoliko sprejemljiva za vse, čeprav je računati z odstopanji oziroma deviacijami.

Pojav, ki ga načenjamo, je **socializacija ali ustvarjanje potrebnega konformizma**, oziroma ponotranjanje pravil vedenja in pričakovanih medsebojnih razmerij.

Socializacija ali tudi podružbljanje je za posameznika v skupini nekakšno premagovanje ločenosti od drugih, v zvezi s kakimi pomembnimi vprašanji ali pa kar v smislu vedenjskosti. Socializacija je prilagajanje osebe nekim vzorom ali kar vključevanje v skupino in spreminjanje osebnosti po intencijah skupnosti. Čeprav

je to marsikdaj odvisno od stopnje prilagodljivosti posameznikov, ki imajo različne zmožnosti, je **socializacija vendarle prizadevanje za neko skupinskost**, ki se skuša doseči s skupinsko dinamiko. Le-ta je takšno delovanje skupine, glede na njeno sestavo, v katerem se spreminjajo vedenjski vzorci posameznikov in prilagajajo skupinskim potrebam, ob premagovanju napetosti, konfliktnosti, ob iskanju potrebne kohezivnosti¹⁸ itd., hkrati ko je katerakoli skupina tudi v razmerjih z drugimi skupinami, ali posamezniki, ki prav tako vplivajo nanjo ali ona nanje.

Kolikor ostajamo pri skupini zlasti na vedenjskem področju se pogosto omenja konformizem, ki vključuje marsikaj, kar smo omenjali že doslej, zlasti pa podrejanje, upoštevanje, poistenje, posnemanje, tja do prijateljstva in ljubezni. Konformizem razlagajo iz več izhodišč, in sicer kot prilagajanje, kot popuščanje pritiskom ali pa kot oblikovanost posameznika, kolikor nanj gledamo s stališča spoznanj socialne psihologije.¹⁹ Od tega ni več daleč pojem ponotranjanja ali internalizacije, ki prav tako pomeni prevzemanje, sprejemanje, vnašanje itd. zlasti norm moralne narave iz okolja na posameznika. Procese internalizacije pogosto povezujejo z identifikacijo, empatijo, introjeksijo, konformizmom in korporacijo, indoktrinacijo, interiorizacijo, moralizacijo in podobnimi pojmi, tja do eksternalizacije in v povezavi s »pomembnimi drugimi«, pri čemer se sociološka spoznanja pogosto srečujejo s psihološkimi.²⁰

Skupina torej vpliva na člane, da odobravajo skupno voljo, da se ji podrejujejo, posameznik privoli oziroma pristaja na določene zahteve in skupina zbira ljudi za določene naloge. S tem se izražajo nasproti članstvu **zahteve po konformizmu**. Posameznik je zato postavljen pred dejstvo, da v določenih situacijah reagira na več načinov, kot npr. da se trudi za spreminjanje vzorov ali norm, da zapusti skupino, da sicer ostane v njej tako da deluje odklonsko, zaradi česar je izpostavljen različnim pritiskom tja do kazni in izključitve. Skupine s svojimi smernicami in navodili omogočajo ali zahtevajo, oziroma bolje rečeno dosegajo različne stopnje ali oblike konformizma, s katerimi oblikujejo osebnost in posameznika, le-ta se nenehno uči, ker

¹⁸ Glej zlasti: A Dictionary of Social Sciences. s. 297.

¹⁹ Glej Riječnik sociologije i socialne psihologije, s. 297.

²⁰ Sociološki leksikon, s. 480.

¹⁷ Prav tam, s. 370, 371.

drugi neprestano gledajo nanj. Zaradi izogibanja možnim spopadom in napetostim se varuje bodisi nezavestno bodisi iz preračunljivosti, pogosto odvisno od moči, ki jo ima v skupini. Ta je različna glede na to ali ima posameznik osrednji položaj ali na obrobju in odvisno kako lahko izrablja svoj trenutni položaj, ki se mu ponuja ob vlogah in statusih, ki mu pripadajo. Tu se srečujemo s spoznanji instrumetalnega in kognitivnega učenja o igranju vlog, o socializaciji otrok in odraslih, o privlačnosti in odbojnosti in raznih pogledih na komunikacije v skupinah, ki so tudi različno organizirane in od marsičesa odvisno specializirane.

5. Skupinske norme

Odvisno od narave skupine je ali v njej prevladujejo **neformalni ali formalni odnosi**. Temu primerno mora vsaka skupina ustvariti ali prirediti, razvijati in vzdrževati tudi svoj samoregulirani red bodisi z nagrajevanjem bodisi z kaznovanjem, največkrat pa z obojim hkrati in morebiti še kako drugače. Interes skupine in moč posameznikov (ali podskupin) v njej najpogosteje določajo **pravila ali norme**, brez katerih tudi skupina ne bi mogla delovati, ne sama v sebi, ne nasproti drugim skupinam. Toda v tem se primarne skupine pogosto razločujejo od sekundarnih, ker gre pri njih predvsem za nepisane norme in drugačno diferenciacijo od tiste, ki prevladuje v skupinah, kjer je potrebno, ne le uravnati medsebojna razmerja med seboj, marveč tudi vnaprej predvideti postopke za njihovo določanje.

Toda ne glede na to ali gre za primarne ali sekundarne skupine in še kakšne druge, ki se sicer lahko različno imenujejo, vendar so tako ali drugače odvisne od te razporeditve, veljajo v njih vedenjska pravila oziroma norme. Le-te prav tako vsebujejo **prepovedi, zapovedi, napoltila, opustitve** itd., in so **inštrument skupinske socialne kontrole**. Najbrž lahko rečemo, da se temeljna človeška »**kontrolizacija**« nasploh začne v skupini in to kakršnikoli, čeravno v skupini dveh ljudi, pa če je ta skupina še tako prehodna ali začasna in ne glede na njen cilj.

Norma je že od nekdaj, pa četudi le moralna, »obvezujoče pravilo človeškega vedenja z etično vsebino«. ²¹ V skupinah so še estetske norme in standardi vedenja, ki se oblikujejo in prenašajo

pogosto kot običaji, navade, tradicije, rituali, simboli in še kaj, kar vpliva na zavest članov, njihovo ravnanje in medsebojna razmerja. Vsaka skupina, velika ali mala, uresničuje svojo regulativo z bolj ali manj **izdelanim sistemom nagrajevanja in kaznovanja** oziroma s pozitivnimi sankcijami, s katerimi vzdržujejo potrebno povezanost, trajnost, stabilnost, varnost in seveda tudi identifikacijo (mi).

Toda **skupine si ne moremo predstavljati brez prisile**, čeravno prenekateri obstajajo na podlagi prostovoljnosti. Zato tudi ne bi mogli reči, da so ravno primarne tiste, ki nimajo pisane regulative, morda najbolj demokratične. Narobe, pojavi »trpinčenega otroka« in »sindrom pretepane žene« potrjujejo, da je v njih zlasti »vodja« (pater familias) oblikovalec norm, glavni nadzorovalec in eksekutor. S tem pa seveda ni rečeno, da si teh funkcij ne more prilastiti kdo drug. Glede na to je regulativna ureditev skupin zelo različna in norme ter njihovo sankcioniranje odvisno od porazdeljenosti moči, ugleda, prestiža in sploh »oblasti« v skupini. In kdor ima v skupini »oblast« tudi nadzoruje njeno izvajanje, neodvisno od tega ali ima skupina svoje norme zapisane ali ne. Neredko se dogaja, da so v skupini formalni in neformalni nosilci moči, in da je **poleg formalnih pravil še dosti neformalnih**, saj končno vsa neformalna pravila, od morale, običajev, tradicij itd., izhajajo iz skupin, ki jih najpogosteje sploh imajo zato, da ni treba vsega urejati s pravom. Le to ostaja predvsem državi, da ureja vprašanja, ki naj veljajo za vse enako.

Skupine imajo zato svoje potrebe, da urejajo dolžnosti in pravice kot njim ustreza. Od tod tudi pojav omejevanja drugih vplivov — izven skupine. Morda je imel Mark Twain prav, ko je rekel, »da ni ničesar bolj potrebnega kot spreminjanje navad drugih ljudi«. ²²

Skupinske norme so torej sredstva, s katerimi se izpričujejo skupinske vrednote in so določen mehanizem za njihovo uresničevanje. Z njimi se izražajo pričakovanja članov skupine, omogoča določanje željenega skupinskega vedenja in hkrati izraža skupinsko vzdušje (group climate). ²³ Zato jih gre prav tako razumeti kot inštrument prisiljevanja enako kot katerekoli druge. Čeprav je **njihov pomen večji v psihološkem kot fizičnem smislu**, tudi telesnost v prisiljevanju ne izostaja, kar kažejo naraščajoči pojavi

²² Scott/Scott, s. 53.

²³ Mackenzie, s. 287.

²¹ Leksikon CZ, Družboslovje, s. 193.

nasilja, zlasti v družini, sosesčini, med otroki in mladimi itd. S skupinskimi normami posamezniku povzročajo stiske in bolečine zaradi neupoštevanja zapovedi, kar je kršiteljem skupno. Način izvrševanja kazni pa so prepuščeni iznajdljivosti in domiselnosti izvajalcev. Le teh pa ni malo.

6. Skupinske nadzorstvene vloge

V zvezi z kakršnimikoli pravili ali normami, oziroma regulativo sploh, se vedno postavlja vprašanje nadzorstva oziroma posameznih nadzorstvenih vlog. Tudi za skupine, naj si bodo takšne ali drugačne, je v središču pozornosti realizacija regulacije, to pa pomeni, kako v skupini poteka **nadzorovanje česar koli, zaradi česar skupina sploh je**. Vrsta ali narava skupine pa nedvomno določa tudi zmogljivost nadzorstva in njegovo uresničljivost. Od formalnosti ali neformalnosti stikov oziroma stopnje komunikativnosti je pogosto odvisna tudi **porazdelitev vlog**. In čeprav je zlasti v primarnih skupinah lahko razloček nasproti sekundarnim predvsem v neposrednosti nadzorstva in obilici nepisanih pravil (ki so neredko rigidna, zastraševalna itd.), je ponavadi vendarle predvsem vodja tisti, ki ima vlogo glavnega opazovalca in nadzorovalca, čeravno je lahko nadzorstvena funkcija porazdeljena na vse. Vsakomur po malem in vsem v nečem.

Za nadzorovanje v skupini bi lahko zastavili razmišljanje po naslednjemu modelu, ki velja za kontrolne vloge omejenega števila ljudi. Nadzorstvo povzročujoča ureditev mora upoštevati izhodišča o dejanski kontroli, o pričakovani kontroli, o želeni kontroli in razpoložljivi kontroli.²⁴

— Dejansko nadzorovanje je tisto, kar nadzorovalci sploh lahko delajo, odvisno je od njihove zmogljivosti, sposobnosti, pripravljenosti, dinamičnosti in udarnosti.

— Pričakovano nadzorovanje je v marsičem določeno od tega, kaj se bo zgodilo v bližnji prihodnosti tudi glede na to, kako je porazdeljena nadzorstvena moč in kako se bodo skupinski člani vedli.

— Željeno nadzorovanje zadeva predvsem pričakovano in želeno vedenje. Pri tem je potrebno odločiti, kaj se bo sploh nadzorovalo.

— Razpoložljivo nadzorovanje pa naj bi bilo tisto, ki se lahko izvaja v bližnji prihodnosti, zato da bi dosegli pričakovano in razpoložljivo vedenje, če bi ju hoteli.

Reševanje omenjenih izhodišč oziroma modelov vedno načena **vprašanje moči**. Pričakovano in željeno nadzorovanje je pretežno odraz poskusa preseči sedanost in spreminjati kontrolo v skupinske namene, ki niso kontrolni sami po sebi, kajti vsaka skupina je zaradi nekkih ciljev in ne zaradi kontrole. Ker pa je vsaka človeška dejavnost podvržena nadzоровanju, je **»kontrola«** smiselna le v povezavi s skupinskimi nameni. Kontrola tudi v skupini postaja zakonita zaradi skupinskih obveznosti in nalog, ki jih vsi člani izvajajo po svojih zmogljivostih in po pričakovanih drugih. Interakcije so v skupini tudi v kontrolnem smislu zelo izražene in se kažejo v svojih skrajnostih, kot nagrajevanje in kaznovanje. To pa se od narave skupine in porazdelitve moči v njej določa bodisi kolektivno bodisi individualno, bodisi soglasno in demokratično, bodisi avtokratsko, torej odvisno od tipa vodenja skupine.

Superiorni v skupini si vedno lastijo določene kontrolne položaje, zlasti nad inferiornimi, pa če se to od njih pričakuje ali ne. Ker je pooblaščenost za nadzorovanje v primarnih skupinah redkokdaj izrecno določena, ker se od posameznih vlog nasploh pričakuje, da bodo vsebovale tudi nadzorstvene lastnosti, je tako položaj pogosto tudi konflikten. V sekundarnih in že sformaliziranih skupinah pa naletimo na izraziteje organizirane kontrolne funkcije, ki so take kot so sploh samo za ta namen (nadzorni odbori ipd.).

Poleg kaznovanja in nagrajevanja je stigmatiziranje gotovo kontrolno sredstvo, ki je tako splošno, da ni lastnost samo posameznikov z določenimi vlogami v skupini. Kolikor ne gre za pisno izvajanje kontrolizacije, je v primarnih skupinah v rabi bolj verbalno kot neverbalno manifestiranje kontrole v najpestrejših oblikah, ki so včasih razumljive samo omejenemu številu skupinskih članov.

Nazadnje bi lahko rekli, da je skupinska kontrola proces, s katerim ali v katerem posameznik manipulira z vedenjem drugih ali pri katerem člani skupine izvajajo pritiske na posameznika.²⁵

²⁴ Miller/Ohlin, s. 109.

²⁵ Hare, s. 20.

7. Kontrolna dinamika

Razmerja med nadzorovalci in nadziranci v skupinah, kolikor sploh lahko govorimo o obeh skrajnostih, so gotovo odvisna od tega, za kakšne skupine gre, kakšne so ravni hierarhije med posameznimi člani ali podskupinami, koliko gre za vzajemna razmerja med ljudmi, koliko »skupinska kontrolizacija« posega na emotivnopsihološko raven odnosov med člani, koliko je nadzorovanje v skupini vidno ali prikrito, kakšna je prepričanost posameznih članov o tem, kako se je treba vesti po skupinskih normah po eni strani in upoštevati splošna, sicer skupnostna pravila, po drugi, kolikšna je socialna integracija oziroma njena kohezivnost in še kaj. Toliko seveda na splošno. Sicer pa gre gotovo, vsaj za površno razmišljanje o nadzorstvenih razmerjih v skupini zopet za delitev na primarne in sekundarne in v okviru njih, kakšne vloge imajo posamezni člani. Za **vodjo** je verjetno že vnaprej jasno, da je **na samem vrhu kontrolne piramide**, kolikor teh nalog vsaj v določenem obsegu, ne prepušča drugim.

V primarnih skupinah, v katerih potekajo **polivalentna razmerja**, v katerih vsakdo opravlja več vlog, in v katerih gre za stike vsakogar z vsakim, je nadzorovanje neposredno, takojšnje, ugotovljenemu dejstvu navadno neposredno sledi kontrolna reakcija, največkrat v manifestnih oblikah, celo fizično. Sicer pa se kontrolizacija razvija predvsem v psihološkoemocionalnem smislu. V tem je nadzorstvo izredno ustvarjalno in uporablja zoper »kršitelja« domiselne in pestre oblike uravnavanja vedenja, ki jih tu najbrž ni treba naštevati posebej. Kajti še tako skrben register vplivanja bi bil pomanjkljiv, ker je gotovo tovrstna domiselnost ljudi brezmejna in odvisna od vsakokratnega »kontrolnega para« kolikor na ta razmerja gledamo samo v okviru dveh pozicij, to je nadzorovalca in nadzorovanega.

Ker pa v primarnih skupinah potekajo odnosi predvsem »iz oči v oči«, so relacije zlasti bolj zamotane, večstranske, predvsem čustvene in manj razumske, pogosto improvizirane, čeprav je nemogoče reči, da potekajo brez modelov in vzorov in gre neredko tudi za skupinske pritiske z najrazličnejšimi oblikami izdelanega nesprejemanja in odklanjanja. Toda tisti, ki imajo moč, vpliv, ugled, prestiž, ki so za vzgled in ki sploh kaj pomenijo, imajo hkrati tudi **možnost mani-**

pulacije in dominacije nad drugimi. V primarnih skupinah je manj »čistih« opazovalcev, pretežno so vsi akterji, čeprav na različnih straneh »kontrolnega kompleksa«.

Nadzorovanje v primarnih skupinah poteka v neprestani izmenjavi »kaznovanja za kršitve in nagrajevanja za konformnost«. ²⁶ Kontrolizacija v teh skupinah je dosti bolj naklonjena raznovrstnemu nagrajevanju in oblikovanju subjektivnih motivacij za pričakovano in željeno vedenje kot kjerkoli drugje. Prav tako posameznik lahko bolj kot v katerihkoli človeških skupnostih, prav tu vpliva na vedenje drugih v skupini, ki ji pripada, s tem da ustvarja napetosti, izraža soglasja ali nasprotja, solidarnost, daje sugestije, informacije, mnenja in sploh kaže smeri razpletanju dogodkov ali nakazuje konflikte. **Hladno in vroče se nenehno menjavata v primarni skupini**, ki s tem pripravlja člane na željeni konformizem.

Dosti drugačna so kontrolna razmerja v sekundarnih skupinah, v katerih so stiki med ljudmi predvsem manj čustveni in bolj hladni, ljudje si tudi fizično niso tako blizu, njihova razmerja so bolj občasna, skupine so že sformalizirane, vezi ohlapnejše in navadno tudi cilji, za katere se člani združujejo, ne tako življenjsko važni in nujni, čeprav so pri posameznikih izjeme, zlasti pri tistih, ki so najbolj dejavni. Razlike med vodstvom in člani so bolj začrtane, te skupine imajo včasih tudi pisane norme, vodnje je hierarhizirano, konflikti se rešujejo že po predvidenih postopkih in nadzorovalec ter nadzorovani nista vedno v osebnem razmerju. Tudi sama kontrola se pogosto »diferencira v polireferentne skupine in socialno okolje, v katerih vsak nadzoruje samo relativno ozek segment vedenja«. ²⁷ Kolikor se vedenjska vprašanja v primarnih skupinah rešujejo tudi z agresijo in nasiljem, je tega v sekundarnih dosti manj ali pa le izjemoma.

Skupinska kontrolizacija si v obeh primerih prizadeva za konformnost, zato se mora pri tem ukvarjati z različnimi oblikami nekonformizma (ali prilagajanja), ki ga od Mertona naprej uvrščajo v različne od njega tudi drugačne poskuse, kot so legitimne in nelegitimne inovacije, ritualizem, mehanicizem, umikanje in upiranje. ²⁸

²⁶ Austin, s. 112.

²⁷ Petković/Magdalenić, s. 38.

²⁸ Glej: Happer/Weyman, s. 71.

8. Skupine kot predmet zanimanja kriminologije

Kriminologija ne bi mogla biti tisto, kar je, če se ne bi zanimala za skupinsko problematiko, skupinsko dinamiko in sploh vprašanja skupnega delovanja vsaj dveh ali več ljudi v različnih pogledih bodisi v pozitivnem bodisi v negativnem, kolikor na to gledamo s stališča določenega konformizma, brez katerega tudi kriminologija ne more, ne glede na njene številne smeri v zadnjih desetletjih.

Gotovo je v središču kriminološkega obravnavanja skupina kot združba, »klapa« in sploh neka organizacija, tja do mafije in kriminalnega podjetništva, ki ne morejo brez hierarhizacije, pravil delovanja, odgovornosti, delitve dela, nadzorovanja in kaznovanja, vključno z različnimi oblikami vsiljevanja volje, ki ni toliko posledica soglasja članov, kolikor predvsem organizatorjev in vodij. Le-ti tudi imajo največ koristi od »skupine«, ki jim služi kot sredstvo za uresničevanje materialnih ali drugih, predvsem pa kriminalnih ciljev.

Kriminalna skupina ali združba je zato pomemben sinonim za preučevanje današnjega huliganstva, konvencionalnega, nasilniškega in premoženjskega skupinskega kriminala, ilegalnega podjetniškega delovanja, internacionalnega in poklicnega kriminala in drugih oblik skupinskega delovanja, ki je prisiljen delati v organizaciji, ker drugače sploh ne bi mogel obstajati. **Združevanje** ljudi zaradi nesprejemljivih in sploh prepovedanih ciljev, od ponarejanja denarja, proizvodnje in prometa z mamili, prek trgovine z belim in črnim blagom, tja do trgovine z narodnim in kulturnim bogastvom, raznih oblik terorističnih, obveščevalnih in drugih dejavnosti, **je postala nuja sodobnega »kriminalnega sveta«**. Brez skupine in organizacije ni mogoče dosegati ciljev in kriminologija ju dojema kot sredstvo in kot zanimiv pojav, v katerega vključuje, poleg mnogih drugih, celo organizacijske znanosti.

In za katerokoli in kakršnokoli skupino gre (od dveh ljudi naprej, vendar ne do množice), je zlasti poleg organizacije pomembna skupinska dinamika. Zato skupinski dinamiki namenjajo veliko pozornost predvsem v socialni psihologiji. Iz te tudi kriminologija spoznava skupinske procese nastajanja in oblikovanja posameznih vlog,

ustvarjanje pravil oziroma skupinskih norm, pomen subkulture v posameznih skupinah, delitev odgovornosti, tja do tistega, kar je za skupinsko dinamiko sploh značilno, to pa so **procesi prilagajanja, napetosti, konflikti, kohezija, spremembe in razmerja** itd. To seveda z negativne plati. Spoznavanje tega zahtevajo poskusi za korekcijo disruptivnega skupinskega vedenja, kajti če po eni plati spoznavamo vzvode za nastajanje antisocialnosti, abnormnosti, deviantnosti itd., lahko po drugi strani najrazličnejše znanosti dosti prispevajo k spreminjanju ljudi, tako posameznikov kot skupin, iz slabega na bolje.

Od tod različne **terapevtske skupine**, »group sensitivity training«, »self help groups«, »guided group interaction«, različno reševanje osebnih problemov (od mentalnih do spolnih in drugih), socioterapije, psihoterapije, programi enakih za preprečevanje delinkventnosti in motiviranje za spremembe vedenja, tja do klubov zdravljenih alkoholikov in narkomanov.

Skupinske terapije s svojo skupinsko dinamiko skušajo pomagati ljudem s sodelovanjem enakih pri reševanju lastnih problemov in vzgajati primerno efektanco za doseganje pričakovane reaktance.²⁹ Pri tem ne gre le za ponovno vzpostavljanje zrahljanih vezi med posamezniki in skupino ali družbo (primerjaj skupinsko terapijo v zaporih), marveč tudi za spreminjanje posameznika, za njegovo ozaveščanje in sodelovanje, brez katerega ni pričakovati trajnejših izidov. Kajti dezorganizirani posameznik mora najprej zbrati dovolj moči v samem sebi, nazadnje tudi s skupinsko udeležbo, ki jo vodijo ustrezni strokovnjaki. Na ta način naj bi se posameznik v skupini tudi potrdil, samorealiziral in dezalieniral.

Pri tem pa **ne manjka opozoril na možnosti manipuliranja** s posameznikom, kajti kdor ima več od tistega, ki potrebuje pomoč, lahko gospodari z inferiornimi, vsiljuje stališča in vrednote in posreduje svoje znanje na način, ki ne ustreza spreminjevanemu. Zato tudi nasveti pred »nasiljem« terapevtske skupine niso redki pojav, zaradi česar prihaja tudi do ustreznih določb v deontoloških kodeksih posameznih »terapevtskih« poklicev (zlasti psihiatrov).

²⁹ Glej več o tem: Polič, v Posvetovanju psihologov Slovenije, Portorož, november 1981, s. 359.

Sklepno razmišljanje

Človeške skupine, katerekoli že, v zadnjih letih v teoretičnem, raziskovalnem in praktičnem smislu privlačijo pozornost iz več razlogov. Tu v tem pisanju so v središču pozornosti predvsem nadzorstveni. Nadzorstveni zlasti zato, ker se tudi v kriminologiji in sploh o znanostih v človeškem vedenju za skupine čedalje bolj zanimajo. Skupina vzbuja morebiti vendarle upanje za uspešnejše obvladovanje odklonskosti najrazličnejših vrst s formalnimi in neformalnimi oblikami družbene kontrolizacije, ki se po daljšem času spet uravnava v neformalno nadzorstvo. Le tega v prvi vrsti predstavljajo skupine, ki jih imenujemo primarne ali sekundarne. Če je država dolgo časa pomenila ključni steber za vzpostavljanje potrebnega družbenega konformizma, te vloge nima več, vsaj ne v tolikšnem obsegu kot nekoč, ker se je preveč očitno pokazalo, da zlasti pri vedenju obvladuje le nekatera področja in še to nestalno, druga pa le površinsko in selektivno. V tem je tudi glavni očitek, da je državna kontrolizacija nepravilna, še posebej, ker je njena zmogljivost neenakomerno porazdeljena, tako v prostoru kot v najrazličnejših družbenih plasteh.

Človeške skupine, ne glede na to iz kakšnih razlogov nastajajo pa so tu že od nekdaj. S svojimi vedenjskimi pravili, moralo, običaji, navadami, rituali, simboli itd. vplivajo na ljudi in jih omejujejo v njihovi svobodi ravnanja tako, da jim prepovedujejo delati kar bi hoteli in nalagajo počenjati česar ne želijo. Ključno za skupine, zlasti primarne, pa je to, da vse nadzorovanje poteka v procesih komuniciranja. Vloga nadzorovanja je v skupinah pretežno sestavina katerekoli človeške dejavnosti, saj navsezadnje pravijo, da ni dejavnosti, ki je ne bi bilo treba tako ali drugače nadzorovati. Nadzorstvo je torej vsaki skupini tako lastno, da ga praktično le redko občutimo kot nekaj kar je posebej in kot vlogo, ki je za to da sploh je. Navadno poteka kot nekaj kar je lastnost socializacije, kulture, komunikacij, razmerij med ljudmi, spoštovanja, ugleda, prestiža itd., čeravno vsega tega marsikdaj ne gre ločevati od moči in statusov, ki jih posameznik v skupini ima v obilnejšem obsegu kot drugi, kajti nikjer nismo vsi enaki. Zato bi morda smeli reči, da se socialni darvinizem, seveda odvisno od kulturne stopnje, zgodovinske-

ga razvoja, etnopsiholoških značilnosti itd., prav v primarnih in deloma tudi v sekundarnih skupinah ohranja z določeno vztrajnostjo, kar navsezadnje poudarjajo zlasti negativni pojavi, nasilje, ogrožanje, diskrecionarno ravnanje s posamezniki itd. zlasti v družinski skupnosti, v soseščini in še kje.

Zato je kakršnimkoli skupinam vedno mogoče pripisovati kontrolne vloge. Teh ni samo pri pozitivnih skupinskih dejavnostih, ampak tudi negativnih. Uresničevanje skupinskih ciljev vedno zahteva določeno kontrolizacijo, odvisno od porazdelitve moči v skupini, od nje pa je odvisna tudi organiziranost nadzorovanja in vse drugo, kar nadzorstvo potrebuje, od ugotavljanja okoliščin, prek sankcioniranja, do realizacije kaznovanja za nekonformizem po eni in nagrajevanja za poslušnost po drugi strani.

Politika in znanost se zato proti koncu drugega tisočletja nove dobe čedalje bolj obračata k skupinam in potegujeta za njihovo sodelovanje nenazadnje tudi na področju vedenja. Končno, skupine obvladujejo vse pore družbenega življenja in jih ni mogoče prezreti, saj nenazadnje pogostokrat zadovoljujejo tudi kakšne posebne potrebe in interese, ki presegajo od družbe ali države organizirano skrb (primerjaj organizirano prostitucijo, institucionalizacijo nečednosti, proizvodnjo in transport mamil itd.). Zato bi lahko tudi rekli, da skupine omogočajo najučinkovitejše neformalno nadzorovanje (pri nas lahko tudi v marsičem tudi samoupravno), ki nič ne stane, je pa najbolj uspešno, ker je povsod navzoče in ko v idealnem smislu — vsi nadzorujemo vse in vsak vsakogar (kar lahko nosi v sebi prav toliko nevarnosti, kot ima po drugi strani prednosti). Prav glede na to, ne pravijo zaman, da so skupine laboratorij socialnih interakcij³⁰ in priložnosti za uresničevanje samokontrole, oblikovanje zavesti in pomemben socializacijski dejavnik, seveda odvisno od njihove kohezivnosti, namena in drugih okoliščin. Poleg ključnih dejavnosti, zaradi katerih sploh so, s svojimi interakcijami opravljajo nadzorstvo, s katerim marsikdaj premagujejo lastno dezorganizacijo, spodbujajo pričakovane vzorce vedenja in vplivajo na člane, da uresničujejo skupine vrednote (ali protivrednote).

Rokopis končan 15. oktobra 1988.

³⁰ McGrath, s. 651.

LITERATURA

1. Argyle, M.: **Psychology and Social Problems**. London, Methuen 1964, 232 s.
2. Athanasiou, R., Yoshioka, G.: The Spatial Character of Friendship Formation. **Environment and Behavior**, London 5 (1973) 1, s. 43—65.
3. Austin, R.: Social Learning and Social Control. **Criminology**, London 15 (1977) 1, s. 111—116.
4. Baker, J.: **The Neighbourhood Advice Centre**, London, Routledge & Kegan 1978, 310 s.
5. Črnigoj-Sadar, N.: Motivacija za spremembe. **Posvetovanje psihologov Slovenije**, Portorož 1981. Ljubljana, Društvo psihologov SR Slovenije 1982, s. 341—346.
6. Damjan, J.: Vloga motivacije pri vprašanju altruizma. **Posvetovanje psihologov Slovenije**, Portorož 1981. Ljubljana, Društvo psihologov SR Slovenije 1982, s. 347—350.
7. **A Dictionary of the Social Sciences**, Ed. J. Gould, W. L. Kolb. New York, Free Press 1965, s. 114, 295—296, 464, 653, 657.
8. Dokler, J.: Interiorizacija nekaterih dimenzij socialne stratifikacije v majhnih socialnih skupinah. **Posvetovanje psihologov Slovenije**, Portorož 1981. Ljubljana, Društvo psihologov SR Slovenije 1982, s. 55—58.
9. **Družboslovje**. Leksikoni CZ. Ljubljana, Cankarjeva založba 1979, s. 57, 192, 261.
10. English, H., English, A.: **Obuhvatni rečnik psiholoških i psihoanalitičkih pojmova**. New York, Longmans, Green 1966, s. 80, 193, 345, 611.
11. Feldman, M. P.: **Criminal Behaviour: A Psychological Analysis**. London, John Wiley 1977, 330 s.
12. Gahagan, J.: **Interpersonalno i grupno ponašanje**. Beograd, Nolit 1978, 148 s.
13. Gottfredson, G.: Peer Group Interventions to Reduce the Risk of Delinquent Behavior: A Selective Review and a New Evaluation. **Criminology**, Washington 25 (1987) 3, s. 671—714.
14. Gronau, H.: **Die soziologische Rollenanalyse**. Stuttgart, Ferdinand Enke 1965, 135 s.
15. Hare, P.: **Handbook of Small Group Research**. 2nd Ed. New York, London, Free Press 1976, 781 s.
16. Hopper, E., Weyman, A.: Modes of Conformity and Forms of Instrumental Adjustment to Feelings of Relative Deprivation. **The British Journal of Sociology**, London 26 (1975) 1, s. 66—77.
17. Lichtman, R.: Symbolic Interactionism and Social Reality. **Berkeley Journal of Sociology**, Berkeley /1970/ s. 75—94.
18. Mac Kenzie, K. R.: Measurement of Group Climate. **International Journal of Group Psychotherapy**, New York 31 (1981) 3, s. 287—295.
19. Manis, M.: Cognitive Social Psychology and Attitude Change. **American Behavioral Scientist**, London 21 (1978) 5, s. 675—690.
20. Mc Grath, J.: Small Group Research. **American Behavioral Scientist**, London 21 (1978) 5, s. 651 do 674.
21. **Morala in etika**. Leksikoni CZ. Ljubljana, Cankarjeva založba 1986, s. 115.
22. Newcomb, T.: Individual and Group. **American Behavioral Scientist**, London 21 (1978) 5, s. 631 do 650.
23. Opalič, P.: Socijalni aspekti kategorije samo-realizacije. **Sociologija**, Beograd 2 (1978) 4, s. 465—478.
24. Petković, S., Magdalenic, I.: **Elementi socijalne psihologije**. Zagreb, Sveučilište u Zagrebu 1974, 347 s.
25. Polič, M.: Poskus ekopsihološkega pristopa k vprašanju človeških potreb. **Posvetovanje psihologov Slovenije**, Portorož 1981. Ljubljana, Društvo psihologov SR Slovenije 1982, s. 359—364.
26. **Rječnik sociologije i socijalne psihologije**. Zagreb, Informator 1977, s. 100, 117, 244, 292, 419, 634, 701, 710.
27. Saravay, S.: A Psychoanalytic Theory of Group Development. **International Journal of Group Psychotherapy**, New York 28 (1978) 4, s. 481—507.
28. Scott, W., Scott, R.: **Value and Organizations**. Chicago, Rand McNally 1965, 290 s.
29. **Sociološki leksikon**. Beograd, Savremena administracija 1982, s. 90, 101, 111, 119, 231, 409, 427, 480, 492, 577, 683.
30. Sorokin, B., Magdalenic, I.: **Osnove socijalne psihologije**. Zagreb, Pravni fakultet 1982, 426 s. prva.
31. Stehr, J.: Justiz ohne Richter. Konfliktregelung in der Zigeunerischen Gesellschaft. **Kriminalsoziologische Bibliografie**, Wien 11 (1984) 43—44, s. 64—95.
32. Taub, R. et al.: Urban Voluntary Associations, Locality Based and Externally Induced. **American Journal of Sociology**, Chicago 83 (1977) 2, s. 425—442.
33. Tuck, M.: On Researching Self Help Groups: A Problem in Evaluation Reserach. **Research Bulletin**, London (1979) 8, s. 20—25.

Seznam literature pripravila M. Milenković.

UDC 316.35+316.738

The Controlling Role of Groups

Pečar dr. Janez, Professor of Criminology, Institute of Criminology, Ljubljana, Yugoslavia

Social control is something so immanent to human groups that it can sometimes be hardly distinguished from other roles due to which individual groups arise. Control is perhaps more differentiated in secondary groups which are relatively more formal and rational, which depends, of course, on the interests, needs and motives for which people associate. The group not only controls our behaviour but also develops it, promotes it, coordinates it, in short, shapes it, socializing people and introducing a certain conformism. For this reason the mechanism of social control is important since »controlization« actually begins in groups whether with formal or informal rules, with the use of coercion or without it. In exercising control, mostly psychological means are used and some others much less,

except in the family, where recourse to violence is not so rare.

Group control roles are generally congruent with group purposes and aims. According to this, there should be a division of roles among which a leading role is by far the most important, enabling manipulation and domination over other members, the conformity of whom can be achieved only by continual gratification and punishment.

Human groups are also a source of great interest for criminology which investigates criminal as well as therapeutic groups and establishes processes going on within them, their dynamics and structure, etc. It is concerned with various aspects, from the etiology of deviancy to behavioral therapy, by using knowledge from other sciences, especially social psychology.